Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten van de OVSE (ODIHR)

NEDERLAND

VERVROEGDE TWEEDE KAMERVERKIEZING
29 oktober 2025

Eindrapport van het Expertteam Verkiezingen van het ODIHR

Warschau
11 maart 2026

INHOUDSOPGAVE

I. SAMENVATTING 1

II. INLEIDING EN DANKWOORD 3

III. ACHTERGROND EN POLITIEKE CONTEXT 3

IV. JURIDISCH KADER EN KIESSTELSEL 4

V. VERKIEZINGSCAMPAGNE 5

A. CAMPAGNE-OMGEVING 6
B. ONLINE CAMPAGNE 8

VI. CAMPAGNEFINANCIERING 11

A. FINANCIERINGSBRONNEN EN CAMPAGNE-UITGAVEN 11
B. OPENBAARMAKING EN RAPPORTAGE 13
C. TOEZICHT 15

VII. VERKIEZINGSDAG EN ONTWIKKELINGEN NA DE VERKIEZINGEN 15

VIII. AANBEVELINGEN 16

A. AANBEVELINGEN MET VOORRANG 16
B. ANDERE AANBEVELINGEN 17

BIJLAGE: OFFICIËLE VERKIEZINGSUITSLAG 18

OVER HET ODIHR 19

NEDERLAND
VERVROEGDE TWEEDE KAMERVERKIEZING
29 oktober 2025

Missierapport van het Expertteam Verkiezingen van het ODIHR[1]

I. SAMENVATTING

Op uitnodiging van de Nederlandse regering heeft het Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten van de OVSE (ODIHR) een Expertteam Verkiezingen (EET) ingezet als waarnemers bij de vervroegde Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober. Het EET van het ODIHR heeft beoordeeld in hoeverre het verkiezingsproces voldeed aan OVSE-afspraken en andere internationale verplichtingen en normen voor democratische verkiezingen, en aan nationale wetgeving. Daarbij lag de nadruk vooral op de verkiezingscampagne, waaronder die op sociale media, en op campagnefinanciering en toezichtskaders.

Nederland is een constitutionele monarchie, waarin de uitvoerende macht ligt bij de regering en de wetgevende macht bij een tweekamerstelsel. Na een kabinetscrisis naar aanleiding van het migratiebeleid viel het kabinet-Schoof in juni 2025, nog geen jaar nadat het was aangetreden. Hierop ontbond de koning het parlement en kwamen er vervroegde verkiezingen op 29 oktober. De vervroegde Tweede Kamerverkiezing van 2025 vond plaats in een sterk gepolariseerd politiek klimaat, met een afnemend vertrouwen in de politiek en een aanhoudend debat over immigratie.

Het wettelijk kader voor verkiezingen is over het algemeen in overeenstemming met de OVSE-afspraken en internationale normen en biedt een solide basis voor het houden van democratische verkiezingen. Hoewel technische procedures voor het verwerken en vaststellen van de verkiezingsuitslagen, bescherming van mensenrechten en regulering van politieke financiering door recente amendementen zijn verbeterd, zijn verschillende aanbevelingen van het ODIHR nog niet opgevolgd. Dit geldt onder andere voor aanbevelingen met betrekking tot beroepsprocedures tegen verkiezingsuitslagen; termijnen voor de behandeling van klachten in verband met verkiezingen; alternatieven voor het stemmen bij volmacht; en de instelling van een onafhankelijke toezichthouder voor politieke financiering. De honderdvijftig leden van de Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen voor een termijn van vier jaar in een stelsel van evenredige vertegenwoordiging met een open kandidatenlijst en één landelijk district, waarbij Nederland is verdeeld in twintig kieskringen om de regionale spreiding van kandidaten te bevorderen.

Er waren in totaal 1166 kandidaten geregistreerd op de kieslijsten van 27 politieke partijen. Dit bood kiezers een ruime keuze dankzij een inclusief, hoewel sterk op papier gebaseerd registratieproces. De politieke campagnes waren grotendeels ongereguleerd en werden gevoerd op traditionele en online media, in verkiezingsbijeenkomsten en debatten. De toegang tot de media was echter onevenredig, waarbij de grotere partijen doorgaans in het voordeel waren. Met de invoering van de Verordening (EU) 2024/900 betreffende transparantie en gerichte politieke reclame op 10 oktober 2025 en de daaropvolgende blokkade van politieke advertenties door Google en Meta, zagen partijen zich genoodzaakt om meer gebruik te maken van traditionele media en andere methoden om kiezers te bereiken. De toon van de campagne was beleidsgericht, maar gepolariseerd. Hoewel partijen en kandidaten over het algemeen vrijelijk campagne voerden, ontstonden er door spanningen rond maatschappelijke vraagstukken veiligheidsrisico's voor bepaalde partijen tijdens de campagneperiode. Vrouwen bleven ondervertegenwoordigd, en mensen met een beperking

[1] De Engelse versie van dit rapport is het enige officiële document. Dit is de onofficiële Nederlandse vertaling.

ondervonden belemmeringen bij deelname aan campagneonderdelen en -evenementen. Op alle beschikbare partijprogramma's werd aandacht besteed aan kwesties die specifiek voor jongeren relevant waren.

De campagne via online kanalen intensiveerde in de aanloop naar de verkiezingsdag, vooral op X en Instagram. Er ontstond bezorgdheid dat het gebruik van kunstmatige intelligentie (AI) voor het genereren van campagneboodschappen een negatieve invloed zou hebben op het vermogen van kiezers om weloverwogen beslissingen te nemen. Verschillende overheidsinstellingen deden veel moeite om de weerbaarheid te vergroten en het nemen van preventieve maatregelen tegen digitale bedreigingen te stimuleren. Omdat een bij wet ingestelde instantie om toezicht te houden op online campagneactiviteiten ontbrak, waren pogingen om de verkiezingen vrij en eerlijk te laten verlopen echter mogelijk minder effectief. Sommige van deze overheidsinstellingen maakten geen melding van hun toezichthoudende activiteiten, wat de transparantie en verantwoording van de getroffen maatregelen negatief beïnvloedde. Hoewel overheidsinstellingen aan het EET van het ODIHR rapporteerden dat ze effectief overleg hadden gevoerd met socialmediaplatforms over wettelijke verantwoordelijkheden en voorgenomen maatregelen in het kader van de digitaledienstenverordening, meldden waarnemers dat de platforms niet altijd tijdig reageerden op meldingen van manipulatieve, misleidende of andere inhoud en gevallen die in strijd waren met EU-normen.

De amendementen uit 2023 op de Wet financiering politieke partijen hebben het regelgevend kader voor de financiering van politieke partijen en campagnes versterkt. Hiermee werd een aantal eerdere aanbevelingen van het ODIHR ingevoerd. Enkele belangrijke veranderingen zijn de invoering van maximale donatiebedragen en donatieverboden, evenals strengere rapportage- en openbaarmakingsvereisten. Een voorstel voor een nieuwe Wet op de politieke partijen, dat is ingediend bij de Tweede Kamer, omvat een verdere verbetering van de transparantie en de instelling van een onafhankelijk toezichthoudend orgaan op politieke financiën, de Nederlandse autoriteit politieke partijen. De invoering ervan is uitgesteld na de ontbinding van de Tweede Kamer, maar de behandeling wordt naar verwachting voortgezet wanneer de nieuwe Kamer is geïnstalleerd.

In overeenstemming met de gebruikelijke werkwijze van het ODIHR heeft het EET afgezien van een complete en systematische waarneming van de gang van zaken op de verkiezingsdag. De stemprocedure bleek goed te worden uitgevoerd in het beperkte aantal stembureaus die het EET van het ODIHR heeft bezocht. Het definitieve opkomstpercentage zoals vastgesteld door de Kiesraad was 78,3 procent.

Dit rapport bevat aanbevelingen om verkiezingen in Nederland verder in overeenstemming te brengen met OVSE-afspraken en andere internationale verplichtingen en normen voor democratische verkiezingen. De belangrijkste aanbevelingen betreffen ten eerste het verbeteren van de aanpak van digitale en online bedreigingen door middel van verscherpt toezicht en een breed strategisch kader waarin institutionele verantwoordelijkheden worden verduidelijkt en coördinatiemechanismen worden verstevigd. Een tweede belangrijke aanbeveling is om het toezicht op politieke financiën te verbeteren door de instelling van een onafhankelijk orgaan en om de capaciteit voor controle en toezicht te versterken. Het ODIHR staat klaar om de autoriteiten te ondersteunen bij het opvolgen van de aanbevelingen uit dit rapport en voorgaande rapporten.

II. INLEIDING EN DANKWOORD

Op uitnodiging van de Nederlandse regering om waarnemers te sturen naar de vervroegde Tweede Kamerverkiezing van 29 oktober 2025 en op basis van de aanbevelingen van een *Needs Assessment Mission* (behoeftebepalingsmissie, NAM) die is uitgevoerd tussen 14 en 17 juli 2025, heeft het Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten (ODIHR) van de OVSE een Expertteam Verkiezingen (EET) ingezet.[2] Het EET van het ODIHR had als standplaats Den Haag en is uitgezonden tussen 15 en 31 oktober 2025. Het bestond uit drie deskundigen uit drie OVSE-lidstaten.

Het EET van het ODIHR heeft de verkiezingscampagne (waaronder die op sociale media), de campagnefinanciering en toezichtskaders beoordeeld. Daarbij is nagegaan in hoeverre het proces enerzijds voldeed aan OVSE-afspraken en andere internationale verplichtingen en normen voor democratische verkiezingen, en anderzijds aan nationale wetgeving. In overeenstemming met de gebruikelijke werkwijze van het ODIHR heeft het EET een beperkt aantal stembureaus bezocht, en afgezien van een systematische waarneming van de complete gang van zaken op de verkiezingsdag.

Het EET van het ODIHR bedankt het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) voor alle medewerking en hulp. Het EET van het ODIHR is ook veel dank verschuldigd aan medewerkers van de Kiesraad, de Raad van State (RvS), het Commissariaat voor de Media (CvdM), de Autoriteit Consument & Markt (ACM), de Autoriteit Persoonsgegevens (AP), de Commissie toezicht financiën politieke partijen (Ctfpp), politieke partijen, wetenschappelijke instellingen, en aan vertegenwoordigers van andere instellingen en maatschappelijke organisaties, die allen hun zienswijzen hebben gedeeld.

III. ACHTERGROND EN POLITIEKE CONTEXT

Nederland, het grootste land binnen het Koninkrijk der Nederlanden, is een constitutionele monarchie.[3] Aan het hoofd van de regering staat de minister-president, die door de koning wordt benoemd op voordracht van het parlement. De wetgevende macht ligt bij het parlement, de Staten-Generaal. Die bestaat uit de 150 leden tellende Tweede Kamer, die rechtstreeks op basis van algemeen kiesrecht wordt gekozen, en de 75 leden tellende Eerste Kamer, die indirect wordt gekozen door de leden van de 12 Provinciale Staten en 4 kiescolleges die de Caribische bijzondere gemeenten en Nederlanders in het buitenland vertegenwoordigen.[4] Leden van beide kamers hebben een zittingstermijn van vier jaar.

In de vervroegde Tweede Kamerverkiezing van 22 november 2023 behaalden 15 partijen een of meer zetels in de Tweede Kamer. Na langdurige formatiebesprekingen is in juli 2024 een nieuw kabinet gevormd door de Partij voor de Vrijheid (PVV), de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), het Nieuw Sociaal Contract (NSC) en de BoerBurgerBeweging (BBB).[5] In de vertrekkende Tweede

---

2 Zie alle voorgaande ODIHR-verkiezingsrapporten over Nederland.

3 Het Koninkrijk omvat ook drie Caribische landen met zelfbestuur: Aruba, Curaçao en Sint Maarten. Deze zijn autonoom, behalve wat betreft defensie en buitenlandse zaken. Nederland bestaat als land uit het Europees grondgebied en de bijzondere gemeenten Bonaire, Saba, en Sint Eustatius (Caribisch Nederland).

4 De volgende verkiezingen voor de Eerste Kamer (Senaat) zijn in mei 2027, na de verkiezingen voor de Provinciale Staten.

5 De regeringscoalitie had 88 van de 150 zetels: PVV – 37 zetels, VVD – 24, NSC – 20, BBB – 7. De overige partijen vormden de oppositie: GroenLinks–Partij van de Arbeid (GL–PvdA) – 25 zetels; Democraten 66 (D66) – 9; Christen-Democratisch Appèl (CDA) – 5; Socialistische Partij (SP) – 5; Denk – 3; Partij voor de Dieren (PvdD) – 3; Forum voor Democratie (FvD) – 3; Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) – 3; ChristenUnie (CU) – 3; Volt – 2; en JA21 – 1.

Kamer hadden vrouwen 39 procent van de zetels, hoewel de vertegenwoordiging van vrouwen in gekozen functies beperkt blijft.[6]

In het najaar van 2024 kwam het kabinet met een pakket immigratiehervormingen, werd een asielcrisis uitgeroepen en werden noodverordeningen voorgesteld waarvoor geen goedkeuring van het parlement vereist zou zijn. Het kabinet trok deze echter in na institutioneel verzet en kritiek wegens een gebrek aan democratische controle en onverenigbaarheid met Europese en internationale mensenrechtenverplichtingen.[7] In juni 2025, nog geen jaar na de kabinetsformatie, diende het kabinet zijn ontslag in nadat de PVV haar steun aan de coalitie had ingetrokken vanwege onopgeloste meningsverschillen over het asielbeleid. Daarop ontbond de koning de Tweede Kamer en werd een vervroegde Tweede Kamerverkiezing op 29 oktober uitgeschreven. Dit was de tweede achtereenvolgende vervroegde verkiezing vanwege onenigheid over migratiebeleid.

De vervroegde Tweede Kamerverkiezing van 2025 vond plaats in een sterk gepolariseerd politiek klimaat, met afnemend vertrouwen in de politiek en de ingezette koers.[8] Na de ontbinding van de Tweede Kamer verliet het NSC het demissionaire kabinet in augustus 2025, nadat demissionair minister van Buitenlandse Zaken Casper Veldkamp aftrad vanwege onenigheid over mogelijke sancties tegen Israël. Daarop traden ook de overige bewindslieden van het NSC af. Immigratie bleef het publieke debat domineren en was het meest controversiële onderwerp in de aanloop naar de verkiezingen. Op 20 september ontaardde een rechtse anti-immigratiedemonstratie in Den Haag in een confrontatie met de politie. Daarbij ontstond schade aan overheidsgebouwen, waaronder het Tweede Kamergebouw, en werden vernielingen aangericht aan het partijkantoor van D66.

IV. JURIDISCH KADER EN KIESSTELSEL

Het juridisch kader voor parlementsverkiezingen is zeer uitgebreid en biedt een solide basis voor democratische verkiezingen. Het berust in de eerste plaats op het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden van 1954; de in 2002 herziene Grondwet; de Kieswet van 1989 die regels geeft voor de bevoegdheden van verkiezingsinstanties, registratie van kandidaten en verkiezingsprocedure; en het verkiezingsbesluit van 1989 waarin eerdere regelingen betreffende verkiezingen zijn samengevoegd. Tot de andere relevante wetgeving behoort onder meer de Wet financiering politieke partijen (Wfpp) van 2013, de Algemene wet bestuursrecht van 2009, en de strafwet van 1994. Nederland heeft zich aangesloten bij belangrijke internationale en regionale verdragen op het gebied van het houden van

---

6 Op dit moment wordt 32 procent van de Senaatszetels en 36 procent van de gemeenteraadszetels ingenomen door een vrouw. In 2023 stond Nederland wat betreft de parlementaire vertegenwoordiging van vrouwen op de 27ste plaats op de ranglijst van de Inter-Parlementaire Unie, en in 2025 is het land gedaald naar de 32ste plaats. In het vertrekkende kabinet bekleedden vrouwen 7 van de 17 ministersposten.

7 Het kabinet deed verschillende voorstellen voor immigratiehervorming. In juli 2025 heeft de Tweede Kamer wetsvoorstellen aangenomen met strengere asielregels, waaronder verkorte verblijfsduur, beperkingen op gezinshereniging, en een tweestatusstelsel. De Eerste Kamer moest nog over de wetsvoorstellen stemmen toen dit rapport werd geschreven.

8 Volgens een kwartaalrapport van Norstat uit oktober 2025 is het vertrouwen in de regering dat jaar afgenomen onder 75 procent van de respondenten. 39 procent had geen enkel vertrouwen meer in de politiek, 50 procent vond dat het land de verkeerde kant op ging, en 74 procent 'was zeer bezorgd over de ontwikkelingen in Nederland.'

democratische verkiezingen, en volgens de grondwet hebben geratificeerde internationale verdragen voorrang boven nationale wetgeving.[9]

In 2022 en 2023 is de grondwet herzien, met als belangrijkste doel een betere waarborging van de mensenrechten.[10] In 2024 en 2025 is de Kieswet aangepast om de integriteit en efficiëntie van het verkiezingsproces te verbeteren.[11] Dankzij amendementen op de Wfpp werden in 2023 donatiebeperkingen ingevoerd en rapportage- en openbaarmakingsvereisten aangescherpt (zie hoofdstuk VI. Campagnefinanciering). Ondanks deze positieve veranderingen zijn enkele eerdere aanbevelingen van het ODIHR nog niet opgevolgd. Deze betreffen onder andere beroepsprocedures tegen verkiezingsuitslagen, termijnen voor de behandeling van klachten, alternatieven voor het stemmen bij volmacht, en de instelling van een onafhankelijke toezichthouder voor politieke financiering.

De honderdvijftig leden van de Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen voor een termijn van vier jaar in een stelsel van evenredige vertegenwoordiging met een open kandidatenlijst en één landelijk district, waarbij Nederland is verdeeld in twintig kieskringen om de regionale spreiding van kandidaten te bevorderen. Kiezers brengen één voorkeursstem uit op een kandidaat, die ook meetelt voor het totaal aantal stemmen van de partij. De zetelverdeling wordt berekend door het aantal stemmen op een partij te delen door de kiesdeler. De restzetels worden verdeeld volgens het systeem van de grootste gemiddelden of de grootste overschotten.[12] Het totaal aantal zetels per partij wordt dan proportioneel verdeeld over de kieskringen volgens het systeem van de grootste overschotten op basis van de kiesdeler van de partij. Binnen elke kieskring worden kandidaten gekozen die meer dan een kwart van de kiesdeler aan voorkeursstemmen hebben ontvangen. Zetels die daarna nog over zijn, worden toegekend op volgorde van de kandidatenlijst.

V. VERKIEZINGSCAMPAGNE

Er hebben in totaal 1166 kandidaten verdeeld over 27 politieke partijen meegedaan aan de verkiezingen. Daarmee hadden kiezers een ruime politieke keuze.[13] 18 partijen hebben deelgenomen

---

9 Hieronder vallen het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten van 1966 (ICCPR), Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie van 1965 (CERD), Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen van 1979 (VN-Vrouwenverdrag), Verdrag van de Verenigde Naties tegen corruptie van 2003 (UNCAC), Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap van 2006 (CRPD). Nederland heeft zich ook aangesloten bij het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden van 1950 en het Kaderverdrag inzake de bescherming van nationale minderheden van 1995.

10 Met veranderingen van de grondwet werden in 2022 waarborgen voor de grondrechten en de democratische rechtsstaat ingevoerd, en een nieuwe bepaling toegevoegd dat eenieder recht heeft op een eerlijk proces. Ook werd de procedure voor grondwetswijzigingen herzien, het briefgeheim gemoderniseerd en kregen Nederlanders in het buitenland via een kiescollege stemrecht voor de Eerste Kamer. Handicap en seksuele gerichtheid werden toegevoegd als discriminatiegronden in de herziening van 2023.

11 In de Wet programmatuur verkiezingsuitslagen van 20 maart 2024 werden bepaalde verkiezingsdeadlines aangepast, zoals het veranderen van stembureaus, en de verantwoordelijkheden van overheidsinstanties en kiescommissies beter afgebakend. In het Besluit programmatuur verkiezingsuitslagen dat is ingegaan per 1 augustus 2025 werd gebruik van de door de Kiesraad ter beschikking gestelde uitslagprogrammatuur verplicht gesteld. Voorheen gebruikten gemeenten deze software op vrijwillige basis, behalve in Caribisch Nederland. Er is een nieuwe versie van deze software ontwikkeld die in een aantal gemeenten is uitgetest bij de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2026.

12 De keuze van de toewijzingsmethode is bij wet geregeld en is afhankelijk van het aantal beschikbare zetels. De kiesdeler is het totaal aantal geldige stemmen gedeeld door het aantal beschikbare zetels in de Kamer. Bij deze verkiezingen was de kiesdeler 70.479.

13 Alle kiesgerechtigden die 18 jaar en ouder zijn tijdens de zittingsduur van de nieuw te kiezen Tweede Kamer mogen zich kandidaat stellen bij de verkiezingen.

in alle 20 kieskringen, en 9 partijen in twee tot 19 kieskringen.[14] Het kandidaatstellingsproces was inclusief, maar leden van het EET van het ODIHR merkten op dat het aanleveren van de vereiste (papieren) documenten tijdrovend was, vooral voor kleinere partijen.[15] Partijen die voor het eerst deelnemen aan de Tweede Kamerverkiezingen of bij de vorige verkiezing geen zetel hebben behaald, moeten dertig ondersteuningsverklaringen van kiesgerechtigden aanleveren per kieskring waarin de partij deelneemt en een waarborgsom van € 11.250 betalen. Dit werd als belastend ervaren, vooral omdat het moeilijk was om de benodigde fondsen te werven.[16] Volgens de Kiesraad, het hoogste bestuursorgaan voor de verkiezingen, had een aantal van deze non-parlementaire partijen de twee dagen verzuimtijd nodig om aan alle eisen voor kandidaatstelling te voldoen.

Om de kandidaatstellingsprocedure efficiënter te maken zou de Kiesraad digitalisering kunnen overwegen, waarbij elektronische aanlevering van stukken voor de kandidaatstelling is toegestaan.

De Grondwet waarborgt de vrijheid van vereniging, vergadering en meningsuiting. Op nationaal niveau gelden geen campagnevoorschriften. Afgezien van gemeentelijke verordeningen met betrekking tot openbare bijeenkomsten en advertenties in de openbare ruimte, waaronder het aanbrengen van campagnemateriaal, is er nauwelijks regelgeving voor verkiezingscampagnes.

A. CAMPAGNE-OMGEVING

De campagne bestond uit diverse activiteiten, waaronder huis aan huis aanbellen, flyeren, posters op billboards en ramen plakken, verkiezingsbijeenkomsten, debatten tussen kandidaten, reclamespotjes en gebruik van sociale media. De invoering van de Verordening Politieke Reclame ((EU) 2024/900) op 10 oktober 2025 en de blokkade van politieke advertenties door Google en Meta, slechts enkele weken voor de verkiezingsdag, had invloed op de campagne. Partijen zagen zich genoodzaakt om hun strategie aan te passen en gebruik te maken van traditionele media en andere methoden om kiezers te bereiken.[17] De opschorting van online politieke advertenties ontnam sommige partijen de mogelijkheid om op een rendabele manier een breed publiek te bereiken. Bovendien namen de nieuwe transparantievereisten kostbare ruimte in beslag op dure traditionele advertentiekanalen.[18]

De traditionele media bleven belangrijk voor de campagne, maar waren niet voor alle partijen even toegankelijk. Partijen die goed vertegenwoordigd waren in de Tweede Kamer of hoog in de peilingen stonden, kregen doorgaans meer aandacht in de media en werden vaker uitgenodigd voor media-evenementen dan kleinere of non-parlementaire partijen. Deelname aan televisiedebatten was over het algemeen alleen weggelegd voor partijen die in de top vier tot zes stonden in de reguliere opiniepeilingen.

De algehele toon van de campagne was beleidsgericht maar gepolariseerd, en verhardde naarmate de verkiezingsdag naderde. Veel partijen benadrukten het thema bestuurskwaliteit in hun

---

14 De volgende partijen namen deel in minder dan 20 kieskringen: Libertaire Partij (19), 50PLUS (19), Piratenpartij (18), FNP (Friese Nationale Partij; 16), Vrij Verbond (13), De Linie (10), NL PLAN (9), ELLECT (5), Partij voor de Rechtsstaat (2).

15 De Kiesraad heeft de kandidatenlijsten van vijf partijen ongeldig verklaard omdat niet alle geconstateerde verzuimen bij het aanleveren van de vereiste documenten waren hersteld.

16 Voor 19 van de 20 kieskringen zijn 30 ondersteuningsverklaringen vereist, maar voor de kieskring Bonaire slechts 10. De waarborgsom wordt terugbetaald als de partij minimaal 75% van de kiesdeler behaalt. De waarborgsom wordt ook terugbetaald als een partij geen geldige lijst heeft ingeleverd.

17 Google beperkte politieke advertenties, zoals gedefinieerd in Verordening (EU) 2024/900 met ingang van september 2025. Meta onderbrak de plaatsing van politieke, verkiezings- en maatschappelijke advertenties met ingang van 6 oktober 2025.

18 Het Commissariaat voor de Media heeft een richtlijn gepubliceerd over labels en transparantieverklaringen in verband met het toezicht op de transparantie van politieke reclame.

campagneboodschappen en gaven aan dat zij de oplossing konden bieden voor politieke instabiliteit door middel van solidariteit, samenwerking en goed bestuur. Populaire campagne-onderwerpen waren wonen, migratie, gezondheidszorg, de economie en kosten van levensonderhoud, klimaatbeleid, geopolitieke veiligheid en defensie, nationale identiteit, en andere sociaaleconomische kwesties.

Partijen en kandidaten konden over het algemeen vrijelijk campagne voeren, maar door het gepolariseerde politieke klimaat en spanningen rond maatschappelijke vraagstukken namen de veiligheidsrisico's voor bepaalde partijen toe tijdens de campagneperiode. Door bedreiging van kandidaten, partijmedewerkers en campagnevrijwilligers en vernielingen op partijkantoren ontstond er bezorgdheid over de uitoefening van de vrijheid van vereniging en meningsuiting.[19] Door verscherpte veiligheidsmaatregelen, waaronder persoonsbeveiliging voor partijleiders, waren de keuzemogelijkheden voor campagne-locaties soms beperkt en kregen sommige partijen te maken met extra belasting van het personeel en hogere kosten.

Vrouwen waren nog altijd ondervertegenwoordigd bij deze verkiezingen. Er zijn geen wettelijke voorschriften voor genderverhoudingen op de kandidatenlijsten. Uit onderzoek door het maatschappelijk middenveld bleek dat ongeveer een derde van de kandidaten op de kieslijsten van de partijen bestond uit vrouwen. Dit was een afname ten opzichte van de verkiezingen in 2023 en 2021.[20] Slechts één partij maakte melding van een intern beleid van afwisseling van genders op hun kandidatenlijst. Medewerkers van het EET van het ODIHR merkten op dat de opkomst van rechtse partijen en de toegenomen politieke polarisatie, waarbij vrouwelijke politici geïntimideerd en aangevallen worden, zowel online als binnen het landsbestuur, vrouwen ontmoedigde om zich verkiesbaar te stellen. Toch waren op gender gebaseerde aanvallen niet kenmerkend voor deze verkiezingen. Bovendien was er in elf van de vijftien verkiezingsprogramma's van de Tweede Kamerfracties aandacht voor onderwerpen die vooral voor vrouwen van belang zijn.

Hoewel discriminatie op grond van een beperking verboden is, werd er nog steeds weinig gedaan om mensen met een beperking bij de verkiezingscampagne te betrekken.[21] Een positief punt was dat het onderwerp toegankelijkheid in de meeste verkiezingsprogramma's van Tweede Kamerfracties voorkwam, en dat er van al deze programma's, op één uitzondering na, een toegankelijke versie bestond.[22] Sommige partijen maakten melding van andere maatregelen om informatie en activiteiten tijdens de campagne toegankelijk te maken, maar op de meeste websites van de partijen ontbraken

---

19 Op 21 september werden vernielingen aangericht op het partijkantoor van D66 toen een anti-immigratieprotest in Den Haag ontaardde in rellen. PVV-leider Geert Wilders legde zijn campagne stil van 10 tot 15 oktober omdat hij mogelijk doelwit was van een jihadistische terreurcel. Op 12 oktober werd partijleider Frans Timmermans van GroenLinks-PvdA uitgescholden door gemaskerde mannen. Dezelfde dag was hij het mikpunt van extreemrechtse demonstranten die tijdens een anti-immigratieprotest antisemitische leuzen scandeerden. Op 22 oktober arresteerde de politie een man die bedreigingen had geuit tegen politici in een TikTok-livestream. Op 24 oktober werd een jonge man aangehouden nadat hij doodsbedreigingen had geuit tegen twee lijsttrekkers. Op 27 oktober deed GroenLinks-PvdA-voorman Frans Timmermans aangifte nadat een met AI gefabriceerde nepfoto van hem was geplaatst op een Facebookpagina die werd beheerd door twee PVV-Kamerleden. De foto leverde Timmermans vele doodsbedreigingen op. Aan het EET van het ODIHR is melding gedaan van online, persoonlijke en telefonische bedreigingen aan het adres van vrijwilligers, medewerkers en kandidaten van bepaalde partijen.

20 De Kiesraad houdt geen naar gender uitgesplitste cijfers bij over kandidaten, omdat het opgeven van gender niet verplicht is bij de kandidaatstelling. Volgens onderzoek door de stichting Stem op een Vrouw was bij de Tweede Kamerverkiezing in 2025 het aandeel vrouwen op de kandidatenlijsten 35 procent. In 2023 bestonden de lijsten voor 36 procent uit vrouwelijke kandidaten en in 2021 voor 38 procent.

21 Artikel 1 van de Nederlandse Grondwet verbiedt discriminatie 'op grond van godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook'.

22 Verkiezingsprogramma's waren beschikbaar in verschillende versies, zoals in eenvoudige taal, braille of gesproken tekst.

toegankelijkheidsfuncties.[23] Verder constateerden medewerkers van het EET van het ODIHR dat er nog steeds belemmeringen bestonden voor mensen met een beperking. Dit gold voor deelname aan zowel campagnebijeenkomsten als algemene partijactiviteiten, bijvoorbeeld door ontoegankelijkheid van evenementenlocaties of partijkantoren.

Om effectieve deelname te bevorderen moeten politieke partijen aanvullende maatregelen nemen om campagne-informatie, -materiaal en -activiteiten toegankelijk te maken voor mensen met verschillende soorten beperkingen.

Jongere kiezers vormden ongeveer 25 procent van de kiesgerechtigden en ongeveer 21 procent van de kandidaten.[24] Van de 27 politieke partijen die deelnamen aan de verkiezingen hadden er 19 een jongerenafdeling, en op alle beschikbare partijprogramma's werd aandacht besteed aan kwesties die specifiek voor jongeren relevant waren.

B. ONLINE CAMPAGNE

Nederland heeft in het hele land een goede internetdekking en de meeste Nederlanders hebben digitale basisvaardigheden. Ongeveer de helft van de bevolking heeft meer dan basisvaardigheden op het gebied van online communicatie en informatie en is digitaal vaardig.[25] Online bronnen worden algemeen beschouwd als primaire informatiebron, meer dan de televisie en gedrukte media.[26] Er wordt steeds meer gebruikgemaakt van socialmediaplatforms, ook voor informatie over de verkiezingen, vooral door jongeren. Hierdoor ontstond bezorgdheid over toegang tot betrouwbare informatie, blootstelling aan desinformatie, polariserende inhoud, en buitenlandse inmenging door op winst gerichte aanbevelingsalgoritmen die onvoldoende transparant zijn.[27] De nationale aanpak van desinformatie is voor het laatst geactualiseerd in 2024. Deze is gericht op versterking van mediageletterdheid, ondersteuning van factchecking en verbetering van de internationale samenwerking.

In de Nederlandse wetgeving bestaan geen expliciete regels over het voeren van een politieke campagne op sociale media, maar de regelgeving van de EU omvat verschillende aspecten van de

---

23 Sommige partijen namen maatregelen om de toegankelijkheid te verbeteren, zoals het raadplegen van gehandicaptenorganisaties, zorgen voor toegankelijke zones bij campagnebijeenkomsten, beschikbaarheid van gebarentolken bij partijcongressen, ondertiteling van filmpjes op sociale media, en publicatie van transcripties van podcasts.

24 Zie de data van het Centraal Bureau voor de Statistiek. De Kiesraad houdt geen cijfers bij over leeftijdscategorieën van kandidaten. Data over de leeftijd van kandidaten is beschikbaar op opwiekanikstemmen.nl. Deze website is een burgerinitiatief.

25 Volgens Eurostat, had ruim 99 procent van de huishoudens in 2024 internettoegang. Uit een in 2023 gehouden enquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat 80 procent van de Nederlanders van 12 jaar en ouder beschikte over digitale basisvaardigheden, terwijl 50 procent bovengemiddeld digitaal vaardig was.

26 Volgens het Digital New Report van het Reuters Institute uit 2024 gebruikt 75 procent van de bevolking online publicaties als nieuwsbron, waaronder sociale media, terwijl 62 procent naar de televisie kijkt voor het nieuws. 37 procent haalt het nieuws uit de krant en 24 procent uitsluitend uit sociale media. Volgens hetzelfde onderzoek zijn de meest gebruikte sociale media en berichtenapps: WhatsApp (gebruikt door 75 procent van de Nederlanders); Facebook (55 procent), YouTube (50 procent), Instagram (41 procent), TikTok (18 procent), en X (13 procent).

27 Op 2 oktober 2025 oordeelde de Rechtbank Amsterdam dat Meta in strijd met de Europese digitaledienstenverordening (DSA) handelde omdat het gebruikers van Facebook en Instagram geen optie bood voor een chronologische tijdlijn die niet gebaseerd is op profilering en de algoritmen van het platform, en Meta daarmee de autonomie van gebruikers beperkte. De voorzieningenrechter beval Meta om binnen twee weken aanpassingen door te voeren om het probleem op te lossen. Op 28 oktober oordeelde het Gerechtshof Amsterdam in een tussenbeslissing dat Meta het bevel van de voorzieningenrechter uiterlijk op 31 december 2025 moest hebben uitgevoerd. Meta is het niet eens met het vonnis en heeft een bodemprocedure aangekondigd.

onlineomgeving.[28] Om dit complexe, gelaagde kader op te nemen in Nederlands recht moesten de autoriteiten handhavingsmechanismen instellen om toezicht te houden op online campagnevoering, waaronder het plaatsen van inhoud, doelgroepstrategieën en transparantieverplichtingen. De verantwoordelijkheid voor het toezicht is verdeeld over verschillende overheidsinstanties, maar geen enkele instantie heeft de expliciete verplichting om toezicht te houden op online campagneactiviteiten.[29]

In de aanloop naar de verkiezingsdag hebben verschillende overheidsinstellingen zich ingespannen om de weerbaarheid te vergroten en het nemen van preventieve maatregelen tegen digitale bedreigingen te stimuleren. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) heeft kandidaten en partijen bewuster gemaakt van het belang van cybersecurity, desinformatie en digitale weerbaarheid. De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) heeft deelnemende politieke partijen als onderdeel van de campagne-risicoanalyses geadviseerd over online gedrag. De ACM heeft platforms geïnformeerd over de verplichtingen die voortvloeien uit de digitaledienstenverordening (DSA) en een rondetafelgesprek georganiseerd met diverse sociale netwerken en belanghebbenden bij de verkiezingen om deze verplichtingen te bespreken. Daarbij is ook ingegaan op de uitdagingen in dit verband en strategieën om desinformatie, haatzaaien en buitenlandse inmenging aan te pakken tijdens de campagne.

BZK coördineerde de uitwisseling van informatie tussen de overheidsinstanties door middel van een 'verkiezingstafel': betrokken instanties spraken elkaar een aantal keer in de drie maanden voor de verkiezingen. Enkele relevante instanties werden hiervoor echter niet uitgenodigd.[30] Elke toezichthouder hield zich aan zijn specifieke mandaat, maar omdat een bij wet ingestelde instantie om toezicht te houden op online campagneactiviteiten ontbrak, waren pogingen om de verkiezingen vrij en eerlijk te laten verlopen echter mogelijk minder effectief.[31] BZK gebruikte zijn op de DSA gebaseerde status als 'verkiezingswaakhond' om platforms te verzoeken onjuiste of manipulatieve inhoud uitsluitend indien de inhoud het verkiezingsproces direct ondermijnde te verwijderen. Dit had tot gevolg dat het ontdekken en rapporteren van manipulatieve inhoud voornamelijk werd overgelaten aan niet-statelijke actoren.

Om een doeltreffende en tijdige reactie op alle vormen van digitale en online bedreigingen te waarborgen en de electorale integriteit verder te versterken, kan worden overwogen om een duidelijk

---

28 Het regelgevingskader van de EU voor digitale zaken omvat de digitaledienstenverordening (DSA), de verordening artificiële intelligentie (verordening AI), de algemene verordening gegevensbescherming (AVG), en de Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame.

29 De Autoriteit Consument & Markt (ACM) fungeert als centraal aanspreekpunt voor de DSA en ziet toe op de naleving door zeer grote online socialmediaplatforms (VLOP's) en zeer grote online zoekmachines (VLOSE's). Het Commissariaat voor de Media (CvdM) vormt het belangrijkste toezichthoudende orgaan voor de Europese Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame, en de Autoriteit Persoonsgegevens (AP) is primair verantwoordelijk voor toezicht op naleving van de AVG. De AP is ook verantwoordelijk voor toezicht op naleving van een aantal onderdelen van de Europese DSA, en de AP en ACM zijn ook verantwoordelijk voor toezicht op naleving van een aantal onderdelen van de Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame.

30 Tot de overheidsorganen die afgezien van de verkiezingsautoriteiten betrokken waren bij de verkiezingen behoorden de ACM, de NCTV en andere instanties op veiligheidsgebied, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG), en andere instellingen. De AP en het CvdM waren echter niet uitgenodigd voor de verkiezingstafel, hoewel deze instanties een sleutelrol spelen bij het toezicht op algoritmen en kunstmatige intelligentie. Deze digitale tools vormen een bedreiging voor zowel fundamentele waarden en rechten als de transparantie van politieke reclame.

31 In 2024 is de *Interpretative Declaration on the Code of Good Practice in Electoral Matters as concerns digital technologies and artificial intelligence* van de Venetië-Commissie (Europese Commissie van Democratie door Recht van de Raad van Europa) verschenen. Paragraaf II.3 van deze verklaring luidt: 'De overheid moet doeltreffende maatregelen nemen om een klimaat te scheppen waarin een levendig publiek debat mogelijk is, waarbij inbreuken op de vrije meningsvorming van kiezers voorkomen en bestraft worden....

juridisch en institutioneel kader voor het toezicht op de digitale omgeving vast te stellen, met inbegrip van de definitie van mandaten, coördinatieafspraken tussen relevante organen, en waarborgen voor transparantie van responsmechanismen.

De meeste instellingen maakten geen melding van hun toezichthoudende activiteiten, wat de transparantie en verantwoording van de getroffen maatregelen negatief beïnvloedde. Terwijl BZK de Kamer enkele maanden na de verkiezingen informeerde over ongewenste inhoud die in het kader van de DSA was gesignaleerd, heeft de ACM, die klachten ontvangt over de wijze waarop platforms reageren op meldingen van illegale inhoud, het aantal klachten en de aard van deze klachten niet openbaar gemaakt. De meeste overheidsinstellingen hebben aan het EET van het ODIHR gerapporteerd dat ze effectief overleg hadden gevoerd met socialmediaplatforms over wettelijke verantwoordelijkheden en voorgenomen maatregelen in het kader van de DSA. Een aantal platforms is echter niet ingegaan op een uitnodiging om de Tweede Kamer te informeren over de maatregelen die ze hebben genomen. Hiermee hebben ze een kans laten liggen om de transparantie en het maatschappelijk vertrouwen in hun inspanningen te vergroten.[32] Slechts twee platforms hebben gegevens verstrekt over maatregelen die ze specifiek naar aanleiding van deze verkiezingen hebben getroffen.[33] Waarnemers van sociale media meldden dat de platforms niet altijd tijdig reageerden op meldingen van manipulatieve, misleidende of andere inhoud en gevallen die in strijd waren met EU-normen.[34]

Socialmediaplatforms moeten verantwoorder te werk gaan door tijdig te reageren op schendingen van het platformbeleid en te zorgen voor transparantie over de volgende acties die zij ondernemen in verband met de verkiezingen: maatregelen ter beperking van de schade, beslissingen over inhoudsmoderatie en reacties op zulke schendingen.

Politieke partijen en kandidaten maakten op grote schaal gebruik van socialmediaplatforms tijdens de campagne. Voor de accounts die werden gevolgd door het EET van het ODIHR geldt dat de meeste inhoud werd gedeeld op X (45 procent), Instagram (27 procent), en Facebook (19 procent). TikTok werd het minst gebruikt (9 procent). De online activiteit nam toe in de aanloop naar de verkiezingsdag, met een piek op 28 oktober. De meeste posts bevatten algemene campagneboodschappen, gevolgd door onderwerpen met betrekking tot de kabinetsformatie, wonen en immigratie. De toon van de campagne was over het algemeen neutraal. In de helft van de posts werd een neutraal standpunt ingenomen. In vergelijking met andere partijen hadden de posts van D66 het vaakst een positieve lading, terwijl negatieve retoriek het vaakst werd aangetroffen in de posts van PVV-leider Geert Wilders. Ongeveer 27 procent van Wilders' posts bevatte berichten met een manipulatieve framing

---

32 Half oktober hebben Google, Meta, TikTok, en X een uitnodiging van BBB, D66, GroenLinks-PvdA, NSC en PVV om uitleg te geven aan de Tweede Kamer afgeslagen of niet beantwoord.

33 Op 29 september 2025 lanceerde TikTok een 'verkiezingscentrum' op de app om Nederlandse gebruikers van betrouwbare informatie over de verkiezingen te voorzien. Tegelijkertijd publiceerde het bedrijf zijn beleid en inspanningen om desinformatie, misleidend gedrag en door AI gegenereerde inhoud te voorkomen en aan te pakken. TikTok gaf ook aan ruim 400 filmpjes en 950 accounts te verwijderen vanwege schending van platformnormen. Google maakte bekend hoe het bedrijf Nederlandse gebruikers toegang gaf tot officiële informatie over de verkiezingen en publiceerde zijn beleid tegen misbruik en maatregelen voor cyberweerbaarheid en labelen van door AI-gegenereerde inhoud op YouTube.

34 De Tech-waakhond WebWatch van de stichting Defend Democracy meldde dat X de door WebWatch voorgestelde Community Notes om gebruikers te wijzen op onjuiste informatie nog niet had geaccepteerd. De stichting Post-X Society meldde dat een AI-filmpje waarin GroenLinks-PvdA-partijleider Frans Timmermans wordt geslagen ook na een melding hierover door een gebruiker niet werd verwijderd. Het filmpje verdween pas van het platform na een publicatie erover in een landelijk dagblad. De Post-X Society meldde ook dat TikTok 'niet adequaat optrad' toen er tijdens een livestream van de partijvergadering van D66 op 4 oktober dreigementen met dood en geweld als comments werden geplaatst en andere inbreuken op de richtlijnen van het platform werden gedaan. Ook ondernam het bedrijf geen actie tegen de accounts die verantwoordelijk waren voor het posten van de illegale inhoud.

of agressieve retoriek. Omdat Google en Meta online politieke reclame hadden opgeschort, constateerden sommige medewerkers van het EET van het ODIHR dat het moeilijker werd om doelgroepen te bereiken. Vooral jongere kiezers waren slechter bereikbaar via onbetaalde kanalen.

Er ontstond bezorgdheid dat het vermogen van kiezers om weloverwogen beslissingen te nemen zou worden aangetast door het gebruik van kunstmatige intelligentie (AI) voor het genereren van campagneboodschappen. Hoewel door AI gegenereerde inhoud slechts een klein deel van alle posts op sociale media omvatte, ontdekten volgers van sociale media dat deze inhoud vooral werd geplaatst door politieke partijen, kandidaten en derde partijen aan de rechterkant van het politieke spectrum. Met de inhoud, die realistische afbeeldingen bevatte waarbij het AI-label doorgaans ontbrak, werden campagne-boodschappen overgebracht, waaronder racistische en misleidende posts.[35] De AP raadde kiezers af om chatbots te gebruiken bij het bepalen van hun stemkeuze, nadat uit onderzoek was gebleken dat de stemadviezen vertekend waren.[36] Ook waarnemers uit de media en het maatschappelijk middenveld meldden tekenen van gecoördineerd niet-authentiek gedrag, nepprofielen van buitenlandse actoren en geautomatiseerde botnets die op verschillende platforms polariserende rechtse boodschappen en politieke partijen promootten.[37]

VI. CAMPAGNEFINANCIERING

De financiering van campagnes en politieke partijen is gebonden aan de voorschriften van de Wfpp, die voor het laatst is gewijzigd in 2023. Een voorstel voor een nieuwe Wet op de politieke partijen (Wpp), dat is ingediend bij de Tweede Kamer, omvat een verdere verbetering van de transparantie en de overdracht van het toezicht van BZK naar een nieuw onafhankelijk orgaan met bredere bevoegdheden: de Nederlandse autoriteit politieke partijen (Napp). Dit wetsvoorstel sluit aan bij eerdere aanbevelingen van het ODIHR. De behandeling van de Wpp is uitgesteld na de ontbinding van de Tweede Kamer.

A. FINANCIERINGSBRONNEN EN CAMPAGNE-UITGAVEN

Onder de Wfpp geldt een gemengd financieringsstelsel waarin partijen zowel overheidssubsidies mogen ontvangen als giften (geldbedragen) en bijdragen in natura van Nederlandse burgers en rechtspersonen. Partijen met ten minste één Kamerlid en duizend leden die jaarlijks ten minste 12 euro contributie betalen komen in aanmerking voor overheidssubsidie. Deze wordt toegekend op

---

35 Campaigntracker.nl is een onafhankelijke groep universitaire onderzoekers die het gebruik van AI-inhoud bij de verkiezingscampagne in 2025 in kaart heeft gebracht. Zij concludeerden dat 1,34 procent van de campagne-boodschappen die tussen 17 september en 18 oktober 2025 op sociale media verschenen door AI gegenereerd was. In vergelijking met andere politieke partijen produceerde de PVV de meeste door AI gegenereerde inhoud. Bij de andere actoren werd de meeste AI-inhoud geplaatst door voorstanders van politiek rechts. *De Groene Amsterdammer* ontdekte dat op PVV-fanaccounts, waarvan een word beheerd door twee PVV-Kamerleden, levensechte AI-beelden verschenen waarin migranten negatief werden afgeschilderd. De beelden werden veelal gegenereerd met racistische prompts.

36 Uit onderzoek van de AP blijkt dat in 56 procent van de gevallen een stem op PVV of GroenLinks-PvdA werd aangeraden, terwijl kleinere partijen minder vaak of nooit werden genoemd.

37 RTL Nieuws vond op X meer dan 550 voornamelijk vanuit het buitenland beheerde nepaccounts. Daarop werden politieke en polariserende berichten gedeeld die vooral afkomstig waren van rechtse politici en influencers, en werden kleine polariserende accounts gevolgd en zo populairder gemaakt. De stichting Defend Democracy meldde tekenen van gecoördineerd niet-authentiek gedrag dat bestond uit het spammen van Facebook-, Instagram- en YouTube-accounts van politieke partijen met anti-EU- of rechtse partijboodschappen en het kunstmatig ophogen van het aantal shares en likes. Onderzoeksinstituut Justice for Prosperity ontdekte een geautomatiseerd botnet dat sinds 12 juli 2025 pro-Wilders berichten plaatste.

basis van het ledental en aantal Kamerzetels.[38] Politieke partijen mogen neveninstellingen aanwijzen die in aanmerking komen voor overheidssubsidies.[39] In 2025 is er in totaal 28 miljoen euro aan subsidie toegekend aan politieke partijen in het parlement en hun neveninstellingen.

Terwijl er voorheen geen beperkingen golden voor giften van privé- en rechtspersonen aan partijen en kandidaten, zijn er sinds de aanpassingen aan de Wfpp in 2023 grenzen en verboden van kracht in overeenstemming met eerdere aanbevelingen van het ODIHR. De maximaal toegestane hoogte van anonieme giften is € 250 en alleen Nederlandse staatsburgers of rechtspersonen die zijn ingeschreven bij de Nederlandse Kamer van Koophandel mogen doneren aan politieke partijen.[40] Bij giften van bedrijven moeten politieke partijen naam en adres van de uiteindelijk belanghebbende (ultimate beneficial owner, UBO) registreren.[41] Giften van in Nederland ingeschreven rechtspersonen met een buitenlandse eigenaar zijn niet expliciet verboden. Hierdoor ontstaat een maas in de wet die zou kunnen worden gebruikt om het verbod op buitenlandse financiering te omzeilen. [42]

Voor giften geldt een maximering van gecombineerde bedragen van € 100.000 per donor. Deze is van toepassing op politieke partijen, hun neveninstellingen en kandidaten tijdens verkiezingscampagnes, en ook op onafhankelijke kandidaten. Deze maximering is echter niet van toepassing op lokale politieke partijen of lokale afdelingen van landelijke politieke partijen.[43] Bij deze verkiezingen hebben deelnemende partijen circa 9,2 miljoen euro aan giften ontvangen, waarvan 80 procent afkomstig was van individuele personen. De partijen gaven 20 miljoen euro aan schulden op. Terwijl de PVV één enkele gift van € 1.000 opgaf, gaven GroenLinks-PvdA, de SP en D66 aan veel hogere bedragen te hebben ontvangen: respectievelijk 2,2 miljoen euro, 1,5 miljoen euro, en 1,2 miljoen euro.[44]

Om het omzeilen van grenzen en verboden op het gebied van giften te voorkomen kan worden overwogen om maximumbedragen vast te stellen voor giften aan lokale politieke partijen en lokale afdelingen van landelijke partijen, en om extra waarborgen in te voeren voor binnenlandse herkomst van bijdragen van bedrijven.

---

38 In 2025 was het basisbedrag van de subsidie ongeveer € 300.000 per partij. Daarnaast ontvingen partijen circa € 95.000 per zetel, en er was een bedrag van € 3.478.823 te verdelen op basis van van partijlidmaatschap. Er is ook een subsidiebedrag beschikbaar voor politieke jongerenorganisaties (het totale beschikbare bedrag is € 2.169.893), instellingen voor buitenlandse activiteiten (in 2025 in totaal € 1.960.459) en politiek-wetenschappelijke instituten (€ 229.687 per partij en daarnaast € 23.892 per zetel).

39 Onder de Wfpp mag een politieke partij één politiek-wetenschappelijk instituut, één politieke jongerenorganisatie en één instelling voor buitenlandse activiteiten aanwijzen.

40 Zie de richtlijnen uit 2020 van het ODIHR en de Venetië Commissie betreffende regelgeving voor politieke partijen, lid 229-231 over buitenlandse financiering van politieke partijen en verkiezingscampagnes: 'Giften van buitenlandse bronnen aan politieke partijen kunnen verboden zijn volgens binnenlandse wetgeving. (…) Deze beperking is bedoeld om ongepaste beïnvloeding door buitenlandse belanghebbenden, waaronder buitenlandse regeringen, in binnenlandse politieke aangelegenheden te voorkomen, en versterkt de onafhankelijkheid van politieke partijen.'

41 In Artikel 10a (1) van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme wordt de uiteindelijk belanghebbende gedefinieerd als 'de natuurlijke persoon die de uiteindelijke eigenaar is van of zeggenschap heeft over een vennootschap of andere juridische entiteit'.

42 Hoewel partijen volgens de voorgestelde Wpp verplicht zijn om de nationaliteit van de UBO te registreren, voorziet de wet niet in de lacune betreffende giften van in Nederland ingeschreven rechtspersonen met een buitenlandse eigenaar.

43 In de nieuwe Wpp wordt uitgegaan van de toewijzing van een structurele bijdrage van 8 miljoen euro aan lokale partijen en partijafdelingen. Daarbij worden donatiebeperkingen en transparantievereisten opgelegd, waaronder de verplichting om giften en schulden te vermelden en openbaar te maken op de websites van de partijen.

44 Alle data en cijfers zijn gebaseerd op de financiële gegevens die politieke partijen hebben verstrekt in hun interim-overzichten, gepubliceerd door BZK op 22 oktober. Giften van bedrijven bedroegen 1,8 miljoen euro, terwijl er 7,4 miljoen euro aan individuele giften was ontvangen.

Campagnevoeren door derde partijen is niet bij wet gedefinieerd of geregeld. Hoewel medewerkers van het EET van het ODIHR geen zorgen hebben geuit over de betrokkenheid van derde partijen bij recente verkiezingen, kan deze lacune in de regelgeving zorgen voor kwetsbaarheden, waaronder mogelijke wegen voor buitenlandse beïnvloeding of kwaadwillige inmenging, in het bijzonder online.[45]

Tijdens de campagne hebben partijen aanzienlijke bedragen uitgegeven aan online politieke reclame, met een duidelijke toename voordat Google en Meta besloten om deze reclame op te schorten en de Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame van kracht werd op 10 oktober. Volgens onderzoek en rapporten van journalisten en factcheckers gaven de deelnemende partijen circa € 536.000 uit aan online politieke reclame vanaf 6 juni, toen de verkiezingen werden aangekondigd, tot de beslissing van Meta op 6 oktober. Ongeveer 70 procent van dit bedrag was al uitgegeven in de maand voordat de Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame van kracht werd. De hoogte van de uitgaven verschilde aanzienlijk, waarbij Forum voor Democratie en D66 koplopers waren met respectievelijk circa € 142.000 en € 86.000.[46] Toch wijst de ongebreidelde toename in politieke advertenties tijdens deze campagne nog op een grotere lacune in de regelgeving. Omdat de wet geen maximumbedragen voor campagne-uitgaven vaststelt, wordt niet voldaan aan internationale normen en algemeen geaccepteerd gebruik.[47]

Overwogen kan worden om uitgavenplafonds voor verkiezingscampagnes in te stellen ter voorkoming van buitensporige financieringsbehoeften van deelnemende partijen.

B. OPENBAARMAKING EN RAPPORTAGE

Het aangepaste juridisch kader omvat strengere eisen aan de rapportage door politieke partijen en kandidaten. Politieke partijen en lijsttrekkers zijn verplicht om alle giften boven € 1.000 te melden. Bijdragen van € 10.000 en meer moeten binnen drie werkdagen worden gemeld aan BZK. Politieke

---

45 Zie de richtlijnen uit 2020 van het ODIHR en de Venetië Commissie betreffende regelgeving voor politieke partijen, lid 255-256: 'Derde partijen moeten vrij zijn om fondsen te werven en hun mening te uiten over politieke onderwerpen als een vorm van vrijheid van meningsuiting, en hun activiteit moet niet onvoorwaardelijk worden verboden. Het is echter van belang dat sommige vormen van regelgeving, met vergelijkbare verplichtingen en beperkingen als gelden voor partijen en partijkandidaten, ook gelden voor derde partijen die betrokken zijn bij de campagne, om transparantie en verantwoording te waarborgen.'

46 Nederland kent geen wettelijk bepaalde campagneperiode. Om de online-uitgaven in kaart te kunnen brengen, werd de observatieperiode bepaald als de periode tussen het vaststellen van de verkiezingen op 6 juni en de datum waarop Meta online politieke reclame opschortte (6 oktober). Vanwege nieuw transparantiebeleid van Meta en Google na de invoering van de Verordening betreffende transparantie en gerichte politieke reclame zijn advertentiebibliotheken minder toegankelijk geworden. Hierdoor berust onderzoek naar online politieke reclame op informatie uit diverse bronnen en op een driehoeksvergelijking van bevindingen van factcheckers en mediaberichten. De belangrijkste bronnen omvatten de Nederlandse database van WhoTargetsMe, gegevens over politieke advertenties van WebWatch, het onderzoek van Justice for Prosperity en een artikel van de NOS over uitgaven aan sociale media.

47 Zie Lid 19 van General Comment 25 bij Artikel 25 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten: 'Redelijke grenzen aan campagne-uitgaven kunnen gerechtvaardigd zijn waar dit noodzakelijk is om ervoor te zorgen dat de vrije keuze van kiezers niet wordt ondermijnd en het democratisch proces niet wordt aangetast door de onevenredige uitgaven ten behoeve van enige kandidaat of partij. De resultaten van eerlijke verkiezingen moeten worden gerespecteerd en uitgevoerd.' Zie ook Artikel 9 van Recommendation Rec (2003)4 van het Comité van Ministers van de Raad van Europa. Dit is een aanbeveling aan lidstaten met algemene regels ter bestrijding van corruptie bij de financiering van politieke partijen en verkiezingscampagnes: 'Staten moeten overwegen om maatregelen te nemen ter voorkoming van buitensporige financieringsbehoeften van politieke partijen, zoals het vaststellen van uitgavenplafonds bij verkiezingscampagnes'.

partijen of kandidaten zijn niet bij wet verplicht om een aparte bankrekening aan te houden. Dit is in strijd met algemeen geaccepteerd gebruik.[48]

Uiterlijk twee weken voor de verkiezingsdag moeten politieke partijen interim-overzichten van giften en schulden aanleveren van 1 januari van het voorafgaande jaar tot 21 dagen voor de verkiezingen.[49] Deze rapporten worden beoordeeld door BZK, voor advies doorgestuurd naar de Commissie toezicht financiën politieke partijen (Ctfpp) en uiterlijk op de zevende dag voor de verkiezingsdag openbaar gemaakt. Een maand na de verkiezingen moeten partijen die ten minste één zetel hebben gekregen overzichten over de laatste 20 dagen van de campagne aanleveren. Deze worden vervolgens beoordeeld en binnen twee maanden na de verkiezingen openbaar gemaakt. In strijd met algemeen geaccepteerd gebruik bestaat er geen verplichting tot verslaglegging van campagne-uitgaven voor of na de verkiezingen.[50]

Voor deze verkiezingen moesten de interim-overzichten op 15 oktober worden aangeleverd en op 22 oktober openbaar worden gemaakt door BZK.[51] Alle 27 politieke partijen hebben hun overzichten ingediend in de vorm van Excel-spreadsheets met giften en schulden. Voor deze opgaaf is geen ondersteunende documentatie vereist. De meeste partijen die het EET van het ODIHR heeft gesproken, vooral kleinere partijen, hadden moeite met de administratieve last van de nieuwe verslagleggingsvereisten. Sommige medewerkers wezen ook op een potentieel afschrikkingseffect van de verlaagde openbaarmakingsdrempel. Die zou kunnen leiden tot terughoudendheid om hogere bedragen te schenken, omdat de naam van donoren bij giften boven de drempelwaarde wordt gepubliceerd, waardoor ze kunnen worden geassocieerd met een bepaalde partij.

Partijen in de Eerste en/of Tweede Kamer moeten elk jaar op uiterlijk 1 juli een financieel verslag, gecertificeerd door een door de partij aangestelde accountant, versturen aan BZK. Overeenkomstig de Wfpp moeten deze verslagen een correct beeld geven van de financiële situatie van de partij en informatie bevatten over inkomsten, uitgaven, schulden en bezittingen. Hoewel een wettelijke einddatum voor openbaarmaking ontbreekt, heeft BZK aangegeven deze verslagen volgens algemeen geaccepteerd gebruik in oktober van hetzelfde jaar openbaar te maken.[52]

Om de transparantie van de campagnefinanciering te verhogen en een complete beoordeling van financiële transacties betreffende de campagne mogelijk te maken, zouden alle deelnemende partijen verplicht kunnen worden om een aparte bankrekening te openen voor campagnedoeleinden en na de verkiezingen verslag te doen van campagne-uitgaven.

---

48 In lid 247 van de richtlijnen uit 2020 van het ODIHR en de Venetië Commissie betreffende regelgeving voor politieke partijen staat dat 'één manier om transparantie te verhogen is (...) voorzieningen treffen zodat alle financiële transacties via één enkele bankrekening verlopen.'

49 De verslagperiode voor kandidaten loopt van 1 januari 2023 tot 8 oktober 2025.

50 In lid 261 van de richtlijnen uit 2020 van het ODIHR en de Venetië Commissie betreffende regelgeving voor politieke partijen staat dat het algemeen geaccepteerd gebruik is om de volgende verslaglegging te vereisen: (...) eindverslagen na de verkiezingen en certificering van de resultaten, om een volledig en uitputtend overzicht te geven van de gehele campagnefinanciering.' Zie ook lid 259.

51 Eindverslagen moeten op 29 november worden ingediend en op 29 december openbaar worden gemaakt. Op één na alle politieke partijen hebben de eindverslagen ingediend binnen de leveringstermijn. Conform de gangbare procedure van BZK kreeg de verzuimende partij een nieuwe deadline, die werd gehaald.

52 In 2025 hebben 19 in het parlement vertegenwoordigde partijen het jaarlijks financieel verslag van 2024 ingediend. BZK heeft deze verslagen op 22 oktober 2025 op zijn website gepubliceerd. Partijen ontvangen 80 procent van de jaarlijkse overheidssubsidie aan het begin van het jaar en moeten verslag doen van hun uitgaven voordat zij de resterende 20 procent krijgen. Als de uitgaven lager dan verwacht zijn, wordt het resterende subsidiebedrag verlaagd. In 2024 diende BIJ1 een onvolledig verslag in, waardoor de partij minder dan de resterende 20 procent heeft ontvangen. Het kan voorkomen dat een partij een verslag met reserveringen indient. Zo bevatte het verslag van de BBB over 2021 reserveringen. Omdat die partij dat jaar geen overheidssubsidie had ontvangen, werden er echter geen sancties opgelegd.

C. TOEZICHT

BZK houdt toezicht op de financiën van politieke partijen en campagnes. Daarbij is de minister beslissingsbevoegd, ook wat betreft de oplegging van sancties. De minister wordt geadviseerd door de Ctfpp die desgevraagd advies uitbrengt vanuit een onafhankelijk gezichtspunt.[53] Sancties variëren van de tijdelijke intrekking van overheidssubsidies als belangrijkste handhavingsmiddel, tot boetes van maximaal € 25.000. Deze laatste zijn in de praktijk nog niet opgelegd. Tegen besluiten van BZK kan beroep worden ingediend bij de Raad van State. Bij strafbare feiten moet BZK de zaak voorleggen aan het Openbaar Ministerie. BZK adviseert politieke partijen ook voordat de jaarlijkse financiële verslagen moeten worden ingediend.[54]

Na de Tweede Kamerverkiezing van 2017 begonnen besprekingen om de verantwoordelijkheid voor toezicht, die bij BZK berustte, over te dragen aan een onafhankelijk orgaan. De nieuwe Wpp, die met dit doel is ontworpen, is als wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer. Het door BZK opgestelde voorstel voor de Wpp omvat een bundeling van bestaande en nieuwe regels voor politieke partijen. Daarbij gaat het om functioneren en financiering van en toezicht op politieke partijen, subsidiëring van lokale partijen, strengere regels voor openbaarmaking en een getrapt sanctieregime. Alle medewerkers van het EET van het ODIHR stonden weliswaar achter de instelling van een onafhankelijk toezichtorgaan met onderzoeks- en sanctiebevoegdheden, maar zij hadden twijfels over de werkelijke onafhankelijkheid van de daartoe aangewezen Nederlandse autoriteit politieke partijen (Napp). Dit lag aan het feit dat leden van de Napp bij koninklijk besluit met goedkeuring van de regering zouden worden benoemd en dat het orgaan financieel en organisatorisch verbonden zou blijven met BZK.

In de nieuwe Wpp moet de aanstellingsprocedure voor leden van de Nederlandse autoriteit politieke partijen duidelijk worden gedefinieerd om de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de toezichthouder te waarborgen. Om effectief functioneren van de Napp mogelijk te maken moeten haar mandaat, middelen, personeelsbezetting en handhavingsbevoegdheden, met inbegrip van onderzoeks- en sanctiebevoegdheden, duidelijk bij wet worden vastgelegd.

VII. VERKIEZINGSDAG EN ONTWIKKELINGEN NA DE VERKIEZINGEN

Conform de gebruikelijke werkwijze van het ODIHR heeft het EET afgezien van een complete of systematische waarneming van de gang van zaken op de verkiezingsdag, en in plaats daarvan een beperkt aantal stembureaus bezocht. De verkiezingsdag verliep rustig. Er waren slechts enkele incidenten, waaronder het verwijderen van PVV-posters door een CDA-lid en de verspreiding van desinformatie over de stemprocedure op sociale media.[55] Partijen en kandidaten bleven online actief omdat er geen periode van campagne-stilte is. Het definitieve opkomstpercentage zoals vastgesteld door de Kiesraad was 78,3 procent.

---

53 De Ctfpp bestaat uit drie leden, die door BZK worden aangesteld voor een zittingstermijn van vier jaar. Deze kan twee keer worden verlengd. De onafhankelijke leden van de Ctfpp mogen geen banden hebben met regeringspartijen. Voor hen geldt tevens een afkoelingsperiode van vier jaar na het bekleden van een politieke of bestuurlijke functie.

54 BZK beantwoordt bijvoorbeeld Kamervragen over nieuwe kwesties zoals giften in cryptovaluta (Bitcoin) en hanteert regelingen op om politieke partijen en kandidaten te informeren over hun wettelijke en administratieve verplichtingen voorafgaand aan de einddata voor het indienen van de verslagen.

55 Zie artikelen op NieuwRechts en nu.nl van 29 oktober 2025.

Bij deze verkiezing is in vijf gemeenten (Alphen aan den Rijn, Boekel, Borne, Midden-Delfland en Tynaarlo) een nieuw model stembiljet getest. Uit de eerste resultaten blijkt dat er minder ongeldige stemmen zijn uitgebracht dan in de verkiezingsronde van 2024, en dat het stembiljet beter hanteerbaar en leesbaarder was. Ook was het tellen eenvoudiger en ging het sneller. De ontwikkeling van een nieuw model stembiljet sluit aan bij een eerdere aanbeveling van het ODIHR en geniet brede steun. De autoriteiten zijn voornemens dit ontwerp verder te ontwikkelen en te gebruiken bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2026.

De Commissie voor het Onderzoek van de Geloofsbrieven van de vertrekkende Tweede Kamer heeft de processen-verbaal van alle stembureaus gecontroleerd op 6 en 7 november 2025. De Kiesraad heeft op 7 november de officiële uitslag vastgesteld en aangeboden aan de Kamervoorzitter. De Commissie heeft op 11 november haar bevindingen gepresenteerd en op 12 november is de nieuwe Tweede Kamer geïnstalleerd, waarbij de leden de eed of verklaring en belofte hebben afgelegd. Van de 27 deelnemende partijen behaalden 15 partijen een of meer zetels in de Tweede Kamer. Vijf kandidaten werden met voorkeurstemmen gekozen. De PVV en D66 behaalden elk 26 zetels, gevolgd door de VVD (22), GroenLinks-PvdA (20), en het CDA (18). De resterende zetels werden verdeeld onder de kleinere partijen. Aangezien geen enkele partij een absolute meerderheid heeft behaald, is een coalitie met ten minste 76 zetels vereist om een kabinet te vormen.

Hoewel Wilders beweringen over onregelmatigheden bij het stemmen deelde op sociale media, erkende hij dat D66 de meeste stemmen had gekregen bij de verkiezing en feliciteerde hij partijleider Jetten.[56] D66 had ongeveer 30.000 stemmen meer behaald dan de PVV en is vlak na de bekendmaking van de resultaten in overleg gegaan met het CDA over de kabinetsformatie.

VIII. AANBEVELINGEN

Deze verspreid over de tekst opgenomen aanbevelingen zijn bedoeld om de wijze waarop verkiezingen in Nederland worden gehouden te verbeteren, en te helpen om het verloop geheel in overeenstemming te brengen met OVSE-afspraken en andere internationale verplichtingen en normen voor democratische verkiezingen. Deze aanbevelingen vormen een geheel met eerdere aanbevelingen van het ODIHR, die nog moeten worden opgevolgd.[57] Het ODIHR staat klaar om de Nederlandse autoriteiten te ondersteunen bij het verder verbeteren van de verkiezingsprocedure en het opvolgen van de aanbevelingen uit dit rapport en voorgaande rapporten.

A. AANBEVELINGEN MET VOORRANG

1. Om een doeltreffende en tijdige reactie op alle vormen van digitale en online bedreigingen te waarborgen en de electorale integriteit verder te versterken, kan worden overwogen om een duidelijk juridisch en institutioneel kader voor het toezicht op de digitale omgeving vast te stellen, met inbegrip van de definitie van mandaten, coördinatieafspraken tussen relevante organen, en waarborgen voor transparantie van responsmechanismen.

---

56 Zie de NL Times.

57 Volgens lid 25 van het Istanbul Document van de OVSE uit 1999 verplichten deelnemende staten zich 'om de beoordeling en aanbevelingen van het ODIHR met betrekking tot de verkiezingen onverwijld op te volgen.' Het opvolgen van eerdere aanbevelingen wordt door het EET van het ODIHR als volgt beoordeeld: aanbeveling 8 uit het eindrapport over de Tweede Kamerverkiezing in 2021 en aanbevelingen 9 en 15 uit het eindrapport over de Tweede Kamerverkiezing in 2017 zijn volledig ingevoerd. Aanbeveling 3 uit het eindrapport over 2021 en aanbeveling 14 uit het eindrapport over 2017 zijn grotendeels ingevoerd. Aanbeveling 7 uit het eindrapport over 2021 en aanbeveling 3 uit het eindrapport over 2017 zijn deels ingevoerd. Zie ook de database met verkiezingsaanbevelingen van het ODIHR.

2. In de nieuwe Wet op de politieke partijen moet de aanstellingsprocedure voor leden van de Nederlandse autoriteit politieke partijen (Napp) duidelijk worden gedefinieerd om de onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de toezichthouder te waarborgen. Om effectief functioneren van de Napp mogelijk te maken moeten haar mandaat, middelen, personeelsbezetting en handhavingsbevoegdheden, met inbegrip van onderzoeks- en sanctiebevoegdheden, duidelijk bij wet worden vastgelegd.

B. ANDERE AANBEVELINGEN

3. Om de kandidaatstellingsprocedure efficiënter te maken zou de Kiesraad digitalisering kunnen overwegen, waarbij elektronische aanlevering van stukken voor de kandidaatstelling is toegestaan.

4. Om effectieve deelname te bevorderen moeten politieke partijen aanvullende maatregelen nemen om campagne-informatie, -materiaal en -activiteiten toegankelijk te maken voor mensen met verschillende soorten beperkingen.

5. Socialmediaplatforms moeten verantwoorder te werk gaan door tijdig te reageren op schendingen van het platformbeleid en te zorgen voor transparantie over de volgende acties die zij ondernemen in verband met de verkiezingen: maatregelen ter beperking van de schade, beslissingen inzake inhoudsmoderatie en reacties op zulke schendingen.

6. Om het omzeilen van grenzen en verboden op het gebied van giften te voorkomen kan worden overwogen om maximumbedragen vast te stellen voor giften aan lokale politieke partijen en lokale afdelingen van landelijke partijen, en om extra waarborgen in te voeren voor binnenlandse herkomst van bijdragen van bedrijven.

7. Overwogen kan worden om uitgavenplafonds voor verkiezingscampagnes in te stellen ter voorkoming van buitensporige financieringsbehoeften van deelnemende partijen.

8. Om de transparantie van de campagnefinanciering te verhogen en een complete beoordeling van financiële transacties betreffende de campagne mogelijk te maken, zouden alle deelnemende partijen verplicht kunnen worden om een aparte bankrekening te openen voor campagnedoeleinden en na de verkiezingen verslag te doen van campagne-uitgaven.

BIJLAGE: OFFICIËLE VERKIEZINGSUITSLAG[58]

Kiesgerechtigden: 13.589.128
Totaal aantal uitgebrachte stemmen: 10.640.324
Totaal aantal geldige stemmen: 10.571.990
Totaal aantal blanco stemmen: 40.128
Totaal aantal ongeldige stemmen: 28.206

Lijstnr.	Lijstnaam	Stemmen	Zetels
1	PVV (Partij voor de Vrijheid)	1.760.966	26
2	GroenLinks / Partij van de Arbeid (GroenLinks-PvdA)	1.352.163	20
3	VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie)	1.505.829	22
4	NSC (Nieuw Sociaal Contract)	39.408	0
5	D66 (Democraten 66)	1.790.634	26
6	BBB (BoerBurgerBeweging)	279.916	4
7	CDA (Christen-Democratisch Appèl)	1.246.874	18
8	SP (Socialistische Partij)	199.585	3
9	DENK	250.368	3
10	PvdD (Partij voor de Dieren)	219.371	3
11	FvD (Forum voor Democratie)	480.393	7
12	SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij)	238.093	3
13	ChristenUnie	201.361	3
14	Volt	116.468	1
15	JA21	628.517	9
16	Vrede voor Dieren	16.819	0
17	BVNL (Belang Van Nederland)	18.477	0
18	BIJ1	40.360	0
19	LP (Libertaire Partij)	8.248	0
20	50PLUS	151.053	2
21	PP (Piratenpartij)	10.575	0
22	FNP	9.331	0
23	Vrij Verbond	1.048	0
24	DE LINIE	3.478	0
25	NL PLAN	2.299	0
26	ELLECT	205	0
27	Partij voor de Rechtsstaat	151	0

[58] Vastgesteld door de Kiesraad op 7 november 2025.

OVER HET ODIHR

Het Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten (ODIHR) is het belangrijkste orgaan van de OVSE ter ondersteuning van lidstaten 'om mensenrechten en fundamentele vrijheden volledig te eerbiedigen, zich te houden aan de rechtsstaat, democratische beginselen te bevorderen en (…) democratische instellingen op te bouwen, te versterken en te beschermen, alsook tolerantie te bevorderen in de gehele samenleving' (verklaring OVSE-top in Helsinki, 1992). Dit wordt de menselijke dimensie van de OVSE genoemd.

Het ODIHR is gevestigd in Warschau (Polen). Het werd in 1990 opgericht op de topontmoeting in Parijs als het 'Bureau voor vrije verkiezingen' en werd in mei 1991 operationeel. Een jaar later werd de naam van het Bureau gewijzigd om recht te doen aan het verruimde mandaat dat ook mensenrechten en democratisering omvatte. Tegenwoordig heeft het meer dan 150 medewerkers.

Het ODIHR is de belangrijkste instelling in Europa op het gebied van **verkiezingswaarneming**. Elk jaar coördineert en organiseert het ODIHR de inzet van duizenden waarnemers die beoordelen of verkiezingen in de OVSE-regio worden gehouden conform OVSE-afspraken, andere internationale verplichtingen en normen voor democratische verkiezingen, en nationale wetgeving. Dankzij de unieke werkwijze ontstaat er een diepgaand inzicht in het gehele verkiezingsproces. Met ondersteuningsprojecten assisteert het ODIHR lidstaten bij het verbeteren van hun kiesstelsel.

De activiteiten van het Bureau op het gebied van **democratisering** omvatten: rechtsstaat, wetgevingsondersteuning, democratisch bestuur, migratie en vrijheid van verkeer, en gendergelijkheid. Het ODIHR voert jaarlijks een aantal specifieke ondersteuningsprogramma's uit met het oog op het ontwikkelen van democratische structuren.

Het ODIHR helpt lidstaten ook om te voldoen aan hun verplichtingen wat betreft het bevorderen en beschermen van **mensenrechten en fundamentele vrijheden**, voortvloeiend uit de menselijke dimensie van de OVSE. Samen met diverse partners wordt samenwerking gestimuleerd, capaciteit opgebouwd en expertise aangeboden op thematische gebieden. Hieronder vallen mensenrechten en de strijd tegen terrorisme, het verhogen van de bescherming van slachtoffers van mensenhandel, onderwijs en training over mensenrechten, toezicht op en rapportage over mensenrechten, en mensenrechten en veiligheid van vrouwen.

Op het gebied van **tolerantie** en **non-discriminatie** ondersteunt het ODIHR de lidstaten bij het versterken van hun aanpak van haatmisdrijven en gevallen van racisme, vreemdelingenhaat, antisemitisme en andere vormen van onverdraagzaamheid. De activiteiten van het ODIHR inzake tolerantie en non-discriminatie zijn gericht op de volgende gebieden: wetgeving, opleidingen voor wetshandhaving, en toezicht op, rapportage over en follow-up van de reacties op haatmisdrijven en haat-incidenten. Het ODIHR houdt zich daarnaast ook bezig met educatie ter bevordering van tolerantie, respect en wederzijds begrip.

Het ODIHR adviseert lidstaten over hun beleid ten aanzien van **Roma en Sinti**. Het bevordert de capaciteitsopbouw en het netwerken binnen Roma en Sintigemeenschappen en stimuleert de deelname van vertegenwoordigers van Roma en Sinti in beleidsorganen.

Alle activiteiten van het ODIHR worden uitgevoerd in nauwe coördinatie en samenwerking met OVSE-lidstaten, OVSE-instellingen en uitvoerende instanties, en met andere internationale organisaties.

Meer informatie is te vinden op de website van het ODIHR (www.osce.org/odihr).